

Права и обврски на корисниците во системот за ментално здравје (Consumer rights and responsibilities in the mental health system)

Ако сте добро информирани, тоа ќе ви помогне да направите добар избор во врска со вашето лекување од ментална болест и негата. Ако го разбирате системот за ментално здравје во Австралија, тоа исто така може да ви помогне да ги користите вашите права. Овој информативен лист ви нуди преглед на системот за ментално здравје во Австралија и информации за вашите права и обврски како лице кое има ментална болест.

Кој е корисник во системот за ментално здравје?

Корисник во системот за ментално здравје е лице кое има ментална болест и кое сега користи, или користело, или ќе користи служба за ментално здравје.

Што е систем на ментално здравје во Австралија?

Визијата на Националната стратегија за ментално здравје од 2008 г. на австралиската влада е да се создаде систем за ментално здравје кој овозможува лекување, да се спречуваат и рано откриваат ментални болести, и да се намали влијанието на менталните здравствени проблеми, вклучувајќи го влијанието на срамот на поединците, семејствата и заедницата. Со него се обезбедува сите Австралијци со ментална болест да можат да имаат пристап до ефикасно и соодветно лекување и поддршка во заедницата што ќе им овозможи целосно да се вклучат во животот на заедницата. Во рамките на оваа стратегија беше подготвена *Изјава за правата и обврските во врска со менталното здравје*. За да дознаете како да ја добиете оваа изјава, погледнете во делот *Потребни ли ви се повеќе информации?* што се наоѓа на задната страница од овој информативен лист.

Секоја држава и територија има Закон за ментално здравје (Mental Health Act), во кој се дефинира што е ментална болест и се објаснува негата и лекувањето на менталната болест, како и други работи во врска со менталното здравје, како на пример, како се вклучени корисниците и негувателите. Овие закони ги објаснуваат правата на корисниците, како се донесуваат одлуки во врска со менталното здравје и кој може да биде вклучен во тоа.

Кои се моите права како корисник?

Лицата кои имаат ментална болест ги имаат истите права како и секој друг да живеат, работат и учествуваат во животот на заедницата, како и да бидат поштедени од дискриминација. Ако имате ментална болест, вашите одредени права во врска со вашата ментална болест вклучуваат:

1. Да бидете информирани

Имате право да:

- Добивате информации и да можете да користите професионални служби што можат да ви помогнат.
- Добиете преведувач да ви објасни или да побара информации на вашиот јазик.
- Бидете информирани за вашето ментално здравје на начин на кој можете тоа да го разберете.
- Ги знаете квалификациите на лицето или лицата кои ќе ве лекуваат.
- Бидете информирани за улогата на застапниците на корисници и како тие можат да ви помогнат или да зборуваат во ваше име ако сакате да поднесете жалба. Постојат повеќе видови на застапници. Некои од нив имаат ментална болест додека други доаѓаат од заедницата и се познати како “официјални посетители” (“official visitors”).

Застапување во врска со менталното здравје

Застапници се лица кои добиле право од корисниците да зборуваат во нивно име и да ги претставуваат работите кои ги загрижуваат и нивните интереси. Во различни држави и територии, постојат различни видови на застапници со различна улога. Следуваат некои примери:

Застапници на корисници (Consumer advocates) кои го застапуваат мислењето на корисникот. Некои од нив имаат ментална болест и исто така може да се познати како советници на корисници (**consumer consultants**), додека други доаѓаат од заедницата и се познати како официјални посетители (**official visitors**).

2. Почит кон вас и вашата култура

Имате право да:

- Ги практикувате вашите културни верувања и да ги следите вашите барања во исхраната.
- Ги практикувате вашите духовни/верски верувања се додека тие не ги попречуваат правата и склоностите на другите луѓе.
- Добивате културно соодветни услуги, на пример, услуги кои ги добивате на вашиот јазик преку двојазичен специјалист или преведувач, при што предвид се земаат вашето културно потекло и верувања.

3. Лекување

Имате право да:

- Добиете висококвалитетно лекување во средина во која сте најмалку ограничени.
- Го кажете вашето мислење за лекувањето или да побарате второ мислење.
- Бидете информирани за лекувањето што ќе го добиете, како тоа ќе делува, како и за ризиците и несаканите последици од лекувањето.
- Изберете други видови на лекување (освен ако ве примиле во болница во согласност со Законот за ментално здравје (Mental Health Act) во вашата држава или територија).
- Контактирате пријател, роднина, адвокат, духовен/верски советник или застапник на корисници за поддршка. Секое лице кое е примено во ментална здравствена установа има право некој друг да ги застапува неговите интереси се додека го сака тоа.
- Поднесете жалба ако не сте задоволни од услугата или лекувањето, или да побарате нов специјалист за ментално здравје.
- Му дадете дозвола на специјалист за ментално здравје да зборува за вас со вашето семејство и негуватели за тие да можат да ви помогнат. Тој/таа може да му го објасни вашиот проблем или болест на вашиот доктор од општа пракса (GP) и на другите специјалисти за ментално здравје кои ве лекуваат.
- Одбиете лекување, освен ако тоа ви е наложено во согласност со Законот за ментално здравје (Mental Health Act) во вашата држава или територија.
- Одбиете на прегледите со вашиот специјалист за ментално здравје да присуствуваат студенти.
- Одбиете да учествувате во експерименти, анкети или истражувања, или да ве снимаат со видео камера додека разговараат со вас или ве лекуваат.
- Видите што напишале за вас во вашите здравствени извештаи и картони. Меѓутоа, понекогаш овие информации може да се добијат само по барање во согласност со Законите за слобода во информирањето (Freedom of Information) во вашата држава или територија. Вашиот специјалист за ментално здравје може да ве информира за тоа.

Ако сте добро информирани во врска со тоа што можете да очекувате од некоја служба, тоа ќе ви помогне да направите добар избор и да стекнете доверба дека ќе се задоволуваат вашите потреби.

4. Да се чувствувате безбедни

Имате право да:

- Бидете заштитени од насилничко постапување кон вас, малтретирање и искористување.
- Ве посетуваат семејството и пријателите додека се лекувате.
- Ве лекуваат во слободна средина или во заедницата. Понекогаш, во согласност со Законот за ментално здравје (Mental Health Act), лицето може да биде присилно задржано во болница заради лекување кое тоа не го одобрило. Ова се случува само кога докторот (GP) ќе одлучи дека постои опасност лицето да се повреди себеси или другите. Законот дозволува поединецот да се чува на безбедно место заради негова лична безбедност или заради безбедност на јавноста – според Законот за ментално здравје ова исто така е познато како “планиран престој” (“being scheduled”). Во некои случаи, лицето може привремено да биде само сместено во соба за да може да се надгледува се додека опасноста од повреда не помине.

5. Законски права

Имате право да:

- Се жалите на одлуката која ја донел Трибуналот/Одборот за преиспитување на случаи во врска со ментално здравје или некој судија, ако не се согласувате со неа. Можете да побарате да ви помогне специјалист за ментално здравје или застапник на корисници околу информации како тоа може да се направи.

Трибуналот/Одборот за преиспитување на случаи во врска со менталното здравје (Mental Health Review Tribunal/Board) ги заштитува правата на лицата кои недоброволно се лекуваат од ментална болест. Тој врши независен преглед дали е потребно да се продолжи со лекувањето.

6. Доверливост

Имате право на:

- Доверливо чување на вашите лични податоци. На други лица нема да им се даваат никакви информации за вас освен ако го дозволите тоа или освен ако давањето на информации е потребно според законот.

7. Да го кажете вашето мислење во врска со подготвување на одредбите за ментално здравје

Тоа значи дека специјалистот за ментално здравје треба:

- Да ве праша што мислите за услугите што ги користите.
- Да ве поттикне да ги кажете вашите идеи како да се подобрат услугите и одредбите.
- Да ве поврзе со други корисници или групи за застапување кои ги застапуваат мислењата и интересите на корисниците на услуги за ментално здравје или негувателите.
- Да ве информира за можноста дека можете да им дадете совети на комисији и специјалисти како корисник, негувател или од културна гледна точка.

8. Учествовање во заедницата

Имате право да:

- Се постапува со вас со почит и достоинство.
- Имате подеднакви права како сите други граѓани при остварување на приход; здравствена нега, образование, вработување, домување, превоз и правни услуги; полиси за здравствено и други видови на осигурување; како и на забава и разонода соодветни за вашата возраст.

Кои се моите права ако сум родител или старател на дете со ментална болест?

Можете да ги користите сите погоре опишани права во име на детето што го негувате. Во Австралија, возраста на која младите лица може да бараат да се лекуваат и да даваат дозвола во свое име се движи од 18 години до 16 години или до 14 години. Или, тие може да донесуваат одлуки заедно со нивните родители.

Како можам да ги користам моите права?

За да дознаете како можете да ги користите вашите права, разговарајте со доктор (GP), специјалист за ментално здравје или застапник на корисници. Во различни држави и територии, разговорите со застапници или служби за ментално здравје се организираат на различен начин.

Што се случува во врска со менталните болести, човековите права и законот?

Постојат многу закони со кои се штитат основните права на поединците. Овие закони им помагаат на лицата со ментална болест така што ги утврдуваат правата на поединците во следните области:

- Слобода од дискриминација.
- Можност за добивање на стан/куќа и поддршка со цел лицето да може да продолжи да живее самостојно.
- Можност лицето да биде финансиски безбедно што може да се оствари со добивање на финансиска помош преку канцелариите на државната служба Centrelink.
- Можност за вработување која е достапна преку Centrelink.
- Поддршка, на пример, поддршка за родителите и семејството, поддршка за негуватели, поддршка за онеспособени лица, поддршка од поединци или групи кои се наоѓаат во слични околности, служби за поддршка на доселеници и бегалци и совети од лице кое успешно поминало низ слична ситуација.
- Можност за посетување на часови по англиски јазик и за користење на преведувачи.
- Пристап до поддршка во врска со заштита на децата, домашно насилство и борба против криминалот. Контактирајте ја полицијата во врска со било какво насилство или малтретирање.
- Пристап до здравствена нега, вклучувајќи го државниот систем на Medicare, и специјалистички услуги за бегалци, деца, млади лица и постари лица.

Противзаконски е да се врши дискриминација против неког затоа што тој/таа има ментална болест. Законот за дискриминација на онеспособени лица од 1992 г. (Disability Discrimination Act 1992) ги штити сите луѓе во Австралија од дискриминација врз основа на онеспособеност.

Кои се моите обврски?

Ако имате ментална болест, важно е да се сосредоточите на тоа да оздравите и да го подобрите вашето ментално здравје:

- Бидете искрени во врска со вашето здравје кога подготвувате план за нега на менталното здравје, кој исто така е познат како план за заздравување или план за лекување на ментална болест.
- Следете го вашиот план за нега на менталното здравје.
- Разговарајте со вашиот доктор (GP) или специјалист за ментално здравје ако сакате да го измените вашиот план за нега на менталното здравје или ако сметате дека тој не ви помага.
- Кажете му на вашиот доктор (GP) или специјалист за ментално здравје ако некој друг ве лекува за истиот проблем, или ако користите билки, традиционални производи или витамини. Овие информации се важни бидејќи некои лекараства може да реагираат на овие третмани и може да предизвикаат несакани последици кои може да бидат штетни.
- Кажете му на вашиот доктор (GP) или специјалист за ментално здравје дали примате кафеин (на пример, со кафе или енергетски пијалоци) или дали земате дрога или пиете алкохол. Тие исто така може да реагираат со вашето лекараство и да предизвикаат штетни несакани последици.
- Користете го лекараството што е препишано само за вас.
- Кажете му на вашиот доктор (GP) или специјалист за ментално здравје пред да одлучите да престанете да земате било какво лекараство, затоа што тоа може да предизвика штетни несакани последици.
- Запознајте се со лекараството што го примате. Ако не сте сигурни што примате и зошто, побарајте брошура во која ќе најдете информации, или разговарајте со вашиот доктор (GP) или специјалист за ментално здравје.
- Редовно одете на закажаните прегледи. Ако не можете да отидете, предвреме известете го за тоа вашиот доктор (GP) или специјалист за ментално здравје.
- Почитувајте ги правата на другите лица кои ги користат службите за ментално здравје.
- Почитувајте ги правата на специјалистите за ментално здравје да бидат безбедни на работа.
- Веднаш кажете му на некој ако мислите дека почнувате да се чувствувате лошо за да може да добиете помош.

Кои се правата на заедницата и правата на корисниците на правно застапување?

Во ситуации кога можеби не сте свесни дека не ви е добро и дека можеби ја загрозувате вашата сопствена безбедност како и безбедноста на други лица, системот за ментално здравје мора да го земе предвид правото на луѓето во заедницата да бидат заштитени и безбедни како и вашето право на слобода и нега што ве ограничува во најмал степен.

Законот вели дека на некое лице може да му се наложи да оди на лекување иако лицето не се согласува со тоа за да се зачува неговата сопствена безбедност како и безбедноста на јавноста. Според Законот за ментално здравје (Mental Health Act) во секоја држава и територија, овие налози се засноваат врз стручно лекарашко мислење и проценка. Ако ве натераат да отидете на лекување против ваша воља, тогаш имате право некој правен застапник да го застапува вашиот случај пред судија или трибунал. Целта на правното застапување е да се осигура да не се донесуваат налози за лекување против воља на лицето освен кога тоа е потребно.

Понекогаш лице со ментална болест може да изврши злочин. Ако се случи тоа и ако лицето што го извршило злочинот не било свесно за неговите постапки, тоа лице има право на проценка на неговото ментално здравје, лекување и рехабилитација.

For more information about Multicultural Mental Health Australia visit www.mmha.org.au

Multicultural Mental Health Australia,
Locked Bag 7118, Parramatta CBD, NSW, 2124
Phone: 02 9840 3333 Fax: 02 9840 3388 Email: admin@mmha.org.au

Потребни ли ви се повеќе информации?

За преведувач

Служба за писмено и усмено преведување (TIS)

Телефон: 13 14 50

Служби за ментално здравје и телефонски броеви на кои можете да се јавите 24 часа за итни случаи кои се наведени во локалниот телефонски именик.

Lifeline 24-часовна телефонска служба за советување

Советување и информации кои ги нуди невладина организација.

Телефон: 13 11 14

Интернет страници: www.lifeline.org.au

Sane Australia

Национална добротворна организација за ментално здравје која нуди информации и упатување преку бесплатна национална телефонска линија за помош, заедно со материјали за подучување и истражување.

Телефон: 1800 18 SANE (7263)

Интернет страници: www.sane.org

beyondblue: национална иницијатива за депресија

Информации за депресија, вознемиреност и слични растројства, можни лекувања и каде се добива помош.

Телефон: 1300 22 4636

Интернет страници: www.beyondblue.org.au

Carers Australia

Невладина организација што им нуди на негувателите информации, упати и материјали за подучување.

Телефон: 1800 242 636

Интернет страници: www.carersaustralia.com.au

Овде напишете ги локалните контактни податоци

.....
.....
.....

Австралиско мултикултурно здружение за ментално здравје (ММНА)

Телефон: 02 9840 3333

Факсимил: 02 9840 3388

Интернет страници: www.mmha.org.au

Електронска пошта: admin@mmha.org.au

Изјавата за правата и обврските во врска со менталното здравје од 1991 г. (Mental Health Statement of Rights and Responsibilities (1991)) може да се добие од Австралискиот оддел за здравство и постари лица (Australian Department of Health and Ageing) Интернет страници: www.health.gov.au

Австралиска комисија за човекови права

Независна организација која го известува парламентот за проблеми во врска со човековите права за најразлични поединци и групи.

Телефон: (02) 9284 9600

Телефон за жалби: 1300 656 419

Интернет страници: www.humanrights.gov.au

Сојузен правобранител (Commonwealth Ombudsman)

Ако мислите дека некој австралиски државен оддел или агенција постапувале со вас неправедно, можете да се жалите до Сојузниот правобранител.

Телефон: 1300 362 072

Интернет страници: www.ombudsman.gov.au

Совет на Австралија за ментално здравје (МНСА)

Невладина организација која промовира заедници на ментално здрави лица, подучување за работи во врска со менталното здравје и реформи на службите за поддршка за тие да можат да им нудат на сите Австралијци подобро ментално здравје.

Телефон: (02) 6285 3100

Интернет страници: www.mhca.com.au

Контактирајте го локалниот:

- Доктор (GP)
- Центар за ментално здравје
- Здравствен центар во заедницата
- Екипа за ментално здравје во локалната болница
- Транскултурен центар/служба за ментално здравје (Transcultural Mental Health Centre/Service)

ММНА може да ви даде податоци за контакт ако тие се достапни во вашата држава или територија.

Овие служби исто така може да ви дадат контактни податоци за Трибуналот/Одборот за преиспитување на случаи во врска со ментално здравје (Mental Health Review Tribunal/Board) во вашата држава и територија.

За овој информативен лист

Овој информативен лист го подготви **Австралиското мултикултурно здружение за ментално здравје (ММНА)** со финансиски средства од Австралискиот оддел за здравство и постари лица (Australian Department of Health and Ageing). Другите информативни листови во оваа серија се:

- Негуватели на лица со ментална болест
- Културниот идентитет и менталното здравје
- Добивање на помош за ментална болест преку доктор
- Посттрауматско стресно растројство
- Психоза и проблеми во врска со дрога и алкохол
- Заздравување од ментална болест

© April 2011 Multicultural Mental Health Australia

For more information about Multicultural Mental Health Australia visit www.mmha.org.au

Multicultural Mental Health Australia,
Locked Bag 7118, Parramatta CBD, NSW, 2124
Phone: 02 9840 3333 Fax: 02 9840 3388 Email: admin@mmha.org.au